

Nederland is een ongelijk land. Nee hoor, Nederland is een heel gelijk land

ESSAY KIJK OP NEDERLAND

Eindeloze discussies worden erover gevoerd: is Nederland een gelijk of een scheefgroeiend land? Opponenten bestoken elkaar met statistieken. Maar wie goed kijkt, ziet dat de sociale kloven verdiepen. De dubbele ziel van Nederland ontrafeld.

Door **Marieke Stellinga** Illustraties **Midas van Son**

Ja hallo, hoe zit het nou? Is Nederland nog steeds een heel gelijk land? Of een land dat snel scheefgroeit? Wie de laatste maanden het debat over de Hollandse ongelijkheid volgt, kan makkelijk verdoemd raken in lange, gedetailleerde discussies over statistieken. Neem twee boeken die vorig jaar uitkwamen. Beide overtuigend en met feiten onderbouwd, maar met een volstrekt andere kijk op Nederland. Het ene boek ziet Nederland als een paradijs van gelijkheid en groeiende welvaart. Het andere boek ziet

een land waarin de welvaart steeds schever verdeeld wordt en de ongelijkheid toeneemt. Alsof je een speciale bril opzet waardoor je de wereld plots heel anders ziet. De positieve blik op Nederland komt van Peter Hein van Mulligen, hoofdconoom van het Centraal Bureau voor de Statistiek, in zijn boek *Met ons gaat het nog altijd goed: 8 sombere mythes over Nederland ontrafeld*. Een van die mythes weersprekt Van Mulligen in hoofdstuk drie: *Waarom de ongelijkheid niet groeit is*. Hij laat met statistieken zien dat ons geheugen kort is en we onze welvaart onderschatten. We zijn welvarender dan ooit, - ja, ook de gewone Nederlander. „Of je nu naar inkomens of vermogens kijkt, niets wijst erop dat de rijken rijker en de armen armer zijn geworden.” Integendeel, schrijft Van Mulligen, de groep die „sinds mensenheugenis de armste van Nederland was” (gepensioneerden), is er de afgelopen decennia het meest op vooruitgegaan.

De negatieve blik komt van journalist Sander Heijne en adviseur en onderzoeker Hendrik Noten in hun boek *Fantoomgroei: waarom we steeds harder werken voor steeds minder*. Zij laten zien dat de gemiddelde Nederlander inderdaad in grotere luxe leeft dan in de jaren tachtig. Maar die welvaart is vaker op de pof, en ongelijker verdeeld. Ze schetsen een economie waarin het makkelijker is geworden om geld te verdienen zonder ervoor te werken, bijvoorbeeld via de overwaarde van een huis. En waarin werken minder zekerheid biedt. De auteurs tonen dat welvaart wordt gecreëerd door de samenleving als geheel - door werkende mensen, de overheid en bedrijven samen. Maar dat een groot deel van die welvaart terecht komt bij grote bedrijven en hun aandeelhouders. Volgens de auteurs zijn bedrijven als Philips de ster geworden in een stelsel waarin risico en onzekerheid zijn verschoven naar kleinere bedrijven, zzp'ers en flexwerkers. „Personeel is op een aantal plekken gereduceerd tot een grondstof, in plaats van een belangrijk radertje in het wederzijds afhankelijk systeem van een welvarende samenleving.”

Dubbele ziel

Beide boeken maken indruk, beide bevatten doorwrochte analyses die stevig onderbouwd zijn met feiten, maar de kijk op Nederland is volstrekt anders. Hoe kunnen de analyses zo diametraal verschillen?

Voor een deel ligt dat aan het perspectief dat ze hanteren. Van Mulligen beziet alle Nederlanders, Heijne en Noten vooral werkende mensen. Van Mulligen kijkt naar de woningmarkt en wijst erop dat meer Nederlanders nu een eigen huis hebben: ruim de helft van de huishoudens. Begin jaren zeventig was dat nog één op

drie. Meer welvaart dus voor meer mensen. Heijne en Noten kijken naar de woningmarkt en wijzen erop dat het steeds makkelijker wordt geld te verdienen zonder ervoor te werken. De overwaarde op huizen valt toe aan private eigenaren maar is collectief gecreëerd, bijvoorbeeld door met belastinggeld buurten op te knappen en veiliger te maken. Beide analyses kunnen eenvoudigweg tegelijk waar zijn: meer Nederlanders hebben een eigen huis, maar wie dat niet heeft, is geen spekkoper. Breder verspreide welvaart én een grotere kloof.

En als het om ongelijkheid gaat, dan heeft Nederland ook een dubbele ziel. Op de internationale ranglijsten springt Nederland er twee keer uit. Als een zeer gelijk land als het om inkomen gaat. En als een zeer ongelijk land als het om vermogen gaat.

Zie je wel, zeggen degenen die in Nederland een ongelijk land zien over de grote vermogensongelijkheid. Ho, ho, ho, zeggen de gelijkheidszienaars, het uitzonderlijk grote vermogen dat in pensioenfondsen zit, verzacht die ongelijkheid. Waar huishoudens in andere landen zelf sparen voor hun pensioen, en dus vermogen aanhouden, hoeft dat in Nederland voor velen niet. Het pensioenfondsvermogen telt echter niet mee in de ongelijkheidscijfers. Dat vergroot in de statistieken de ongelijkheid, maar in de praktijk niet.

Toch is ook die redenering te makkelijk. Er zijn in Nederland steeds meer flexwerkers en zzp'ers. Een deel van hen kan geen aanspraak maken op een pensioen uit een pensioenfonds. De flexwerkers met een laag inkomen hebben vaak ook weinig vermogen. Ze zijn dubbel kwetsbaar dus. En een voorbeeld van ongelijkheid.

Zo valt er over elke statistiek een lang en genuanceerd verhaal te vertellen.

Kreterigheid van bedrijven

In april clashten de twee visies op Nederland opnieuw. Van Mulligen publiceerde een artikel op de website van het CBS dat veel kritiek kreeg. Daarin zet hij de cijfers voor de afgelopen vijftig jaar op een rijtje. „Klopt het beeld dat het inkomen van Nederlanders is achtergebleven bij de groei van de economie?” vroeg hij zich daarin af. Zijn antwoord was: nee. Hij weerspreekt in het stuk een veelgeciteerd artikel van de Rabobank uit 2018, waarin de economen van de bank berekenen dat het reëel besteedbaar inkomen van huishoudens al veertig jaar vrijwel stilstaat. De groei van het inkomen bleef sterk achter bij de economische groei, schreef de Rabobank, terwijl de winstgevendheid van bedrijven steeg.

De Rabo-economen stonden bepaald niet alleen: vele onderzoeksinstituten, zoals het Centraal Planbureau, het Sociaal en Cultureel Planbureau en het CBS zelf, kwamen in tal van publicaties met deels vergelijkbare bevindingen, vaak over een kortere periode dan veertig jaar. Lonen en inkomen bleven sinds 2000 achter, terwijl de winsten van bedrijven toenamen. Ook centraal bankier Klaas Knot en VVD-premier Mark Rutte bekriftigden bedrijven om de karige groei van de lonen.

Niet alleen de achterblijvende inkomens nuanceerde Van Mulligen in april, ook de kreterigheid van bedrijven. Volgens de CBS-econoom stegen de inkomens de afgelopen vijftig jaar juist fors. Dat zie je niet alleen in de statistieken, schreef Van Mulligen, dat zie je ook als je om je heen kijkt. De toegenomen welvaart springt direct in het oog. Meer mensen bezitten een auto, een computer, een iPhone. Buitenlandse vakanties en uit eten gaan zijn veel normaler geworden dan dat allemaal in 1980 was.

Alleen tussen 2001 en 2008 bleef het inkomen van huishoudens achter bij de economische groei, constateerde Van Mulligen. Maar dat kwam niet door krente-

rige bedrijven die de lonen niet lieten stijgen. Het kwam door de hogere zorguitgaven van de overheid die via zorgpremies en belastingen op de besteedbare inkomens van mensen drukten.

Het artikel ontlokte een golf van kritiek. Van Mulligen werd verweten de groeiende ongelijkheid weg te redeneren. De Rabo-economen erkenden in een reactie ruitelijk dat de nieuwe CBS-gegevens hun conclusie uit 2018 weerleggen. Maar niet geheel. „Het verschil tussen deze oude en nieuwe reeks verandert de conclusie gedeeltelijk, namelijk dat het inkomen per huishouden niet stagneert sinds 1977 maar 'pas' sinds 2001”, schreef de Rabobank. Of zoals hoogleraar economie Dirk Bezemer in *de Volkskrant* schreef: de inkomens bleven tussen 2001 en 2008 achter, én na 2013, toen de werkloosheid laag was en de economie bloeide, trokken de lonen niet bij. Kortom, de periode is misschien korter, maar er is nog steeds wel wat aan de hand. Wat leert ons dit nou over Nederland?

Een waslijst aan zorgen

Eerlijk gezegd weinig. De discussie over achterblijvende inkomens gaat over de verdeling van de economische groei tussen huishoudens, bedrijven en de overheid. Interessant, relevant, maar hoogstens een deel van het verhaal. Ongelijkheid gaat ook over de verdeling van welvaart binnen de groep huishoudens.

Ook daar is op het eerste gezicht de ongelijkheid nog steeds laag. „Als je kijkt naar de verdeling van koopkracht naar inkomensgroepen, is Nederland nog steeds een van de meest gelijke landen ter wereld,” zegt Pieter Hasekamp, directeur van het Centraal Planbureau (CPB) en tot 2020 ambtenaar op het ministerie van Financiën. Goede zorg, voor iedereen toegankelijk, is ook een vorm van gelijkheid.

Toch heeft Hasekamp een waslijst aan zorgen. Allereerst omdat de inkomens vóór belastingen, de primaire inkomens in jargon, steeds schever worden. Nederlanders hechten aan gelijkheid. Daarom zorgt de overheid via belastingen op inkomen dat relatief veel geld wordt herverdeeld tussen rijk en arm.

Hasekamp: „Maar om de inkomens redelijk gelijk te houden, moet de overheid steeds meer geld herverdelen. Dat is ingewikkeld en gaat gepaard met wrijving. Je moet geld eerst ophalen en dan weer uitdelen. Dat kan ook misgaan, zoals bij de Toeslagenaffaire.” Kwetsbare burgers werden ten onrechte beschuldigd van fraude met de toeslagen. Ontzettend pijnlijk, maar het probleem met de toeslagen is breder. De toeslagen moeten kwetsbare mensen in hun inkomen een steun in de rug geven, maar vaak brengen juist die toeslagen mensen in financiële problemen. Omdat ze worden uitgekeerd als voorschot en vaak later moeten worden terugbetaald.

Daarom, zegt Hasekamp, is het begrijpelijk dat veel politieke partijen het minimumloon willen verhogen: zo grijpt de overheid in bij het primaire inkomen, voor belastingen dus. Dat is misschien wel minder schadelijk dan steeds maar meer geld innen en uitdelen.

Ongelijke kansen en zekerheden

Ongelijkheid manifesteert zich tegenwoordig bovendien op een andere manier. Kansen en zekerheden raken steeds ongelijker verdeeld, constateert Hasekamp. Op de arbeidsmarkt groeit de groep flexwerkers (weinig verdienende zzp'ers of mensen met een tijdelijk contract). „Het wordt voor jongeren, mensen met een migratie-achtergrond en lageropgeleiden steeds moeilijker om een vast contract te krijgen.” Was in 2003 nog iets minder dan een derde van de mensen met een lagere opleiding flexwerkers, inmiddels gaat dat richting de helft, schat Hasekamp. Vaak blijven mensen in flexbanen hangen.

De sociale kloof tussen flexwerkers en mensen met vast contract groeit bovendien. Juist de mensen die het sterkst staan, genieten bescherming. Flexwerkers hebben minder zekerheid, ze worden sneller ontslagen en krijgen minder geld mee. Hun sociale zekerheid is kariger. Er wordt door werkgevers minder geïnvesteerd in hun scholing, hun buffers zijn lager en de kans op een woonhuis ook. Uitzondering zijn de veelverdienende, hoogopgeleide zzp'ers.

Tegelijkertijd neemt de kansongelijkheid voor kinderen in Nederland toe. Het maakt meer dan voorheen uit hoe rijk het gezin is waarin je wordt geboren. Het CPB toont zich daar de afgelopen jaren zeer bezorgd over. Hasekamp: „Onderwijs is toch de grote gelijkmaker. Nederland doet het nog steeds relatief goed, maar al wel minder goed dan Scandinavië. De kansen van kinderen van armere ouders nemen af om later zelf meer te verdienen. Bij kinderen van rijkere ouders nemen die juist toe. Tussen 2005 en 2015 is de